

University of Groningen

Cultuuroverdracht in leesgroepen Duits

Duijf, Mark; Donker, Eva

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Duijf, M., & Donker, E. (2015). *Cultuuroverdracht in leesgroepen Duits*. Science Shop, University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Cultuuroverdracht in leesgroepen Duits

Eva Donker & Mark Duijf
Project Gedeelde literatuur
**Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en
Communicatie**
april 2015

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. Aanleiding	3
1.2. Relevantie	3
1.3. Onderzoeksvraag	3
1.4. Cultuuroverdracht	4
1.5. Opzet onderzoek	4
2. Beschrijving leesgroepen	6
2.1.1. Amersfoort	6
2.1.2. Gouda	6
2.1.3. Leiden	6
2.1.4. Nijmegen	7
2.1.5. Twente	7
2.1.6. Amsterdam	8
2.2. Samenstelling leesgroepen	8
3. Theoretisch kader	10
3.1. Willingness to communicate	10
3.2. Leesniveau	10
3.3. Gespreksvaardigheid	11
3.4. Rollen van de deelnemers	12
4. Conclusie	15
5. Gebruikte literatuur	17
Bijlage 1: competentiemodel Theo Witte	18
Bijlage 2: observatiemodel	19

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In het college Gedeelde Literatuur wordt onderzoek gedaan naar cultuuroverdracht binnen leesgroepen in Nederland. Via de stichting Senia, de Bibliotheek Groningen en Bibliotheek Eemland bestaat de mogelijkheid om deel te nemen aan georganiseerde leesgroepen. In het college staat de actieve rol van gemotiveerde lezers in cultuuroverdracht middels literatuur centraal. Binnen Stichting Senia bestaan 7 leesgroepen waarin Duitse literatuur in de Duitse taal gelezen wordt.

Ondanks het nu nog geringe aantal “Duitse” leesgroepen is Stichting Senia geïnteresseerd in een nader onderzoek naar cultuuroverdracht in deze leesgroepen. De vraag die naar voren komt, is of het doel van de leesgroep en het gespreksvaardigheidsniveau van de deelnemers invloed hebben op de cultuuroverdracht.

1.2. Relevantie

De relevantie van dit onderzoek is het geven van inzicht in het doel van de leesgroep en de cultuuroverdracht binnen een Duitse leesgroep. Cultuuroverdracht vindt niet alleen plaats tijdens het lezen van het boek, maar zeker ook tijdens de bespreking van de boeken. Wanneer boeken in een vreemde taal worden besproken, zou dit invloed kunnen hebben op de cultuuroverdracht, omdat de vreemde taal een remmende werking zou kunnen hebben bij het bespreken van de boeken en dus op de willingness to communicate (WTC). Door Zijlstra (2013) wordt deze WTC binnen Engelstalige leesgroepen onderzocht. Dit onderzoek dient als voorbeeld voor het voorliggende onderzoek. Ook komt het leesniveau van de deelnemers aan de orde. Hiervoor gebruiken we het competentiemodel van Witte (2008). De gespreksvaardigheid van de deelnemers is ook onderzocht. Hiervoor gebruiken we het Europees Referentiekader (ERK). Tot slot onderzoeken wij de rollen die de deelnemers binnen een leesgroep innemen. Hiervoor is het model van Belbin (2010) gebruikt. In hoofdstuk 3 zullen wij hier verder op ingaan. Door middel van een beter inzicht kan Stichting Senia onder andere bij het samenstellen van de literatuurlijst en leeswijzers beter inspelen op de wensen van de lezers.

1.3. Onderzoeksvraag

De hoofdvraag van dit onderzoek is als volgt: hoe functioneert de cultuuroverdracht binnen de leesgroepen Duits?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zullen de volgende deelvragen aan de orde komen:

- Wat is het gezamenlijke doel van elke leesgroep Duits?
- Wat is de voertaal tijdens de boekbesprekingen en heeft de voertaal invloed op de cultuuroverdracht?
- Welk niveau hebben de deelnemers met betrekking tot de gespreksvaardigheid?
- Op welke wijze wordt het boek door de deelnemers gelezen?
- Welke rollen hebben de deelnemers binnen de discussie?

- Hoe wordt de leeswijzer door de deelnemers gebruikt?
- In welke taal is de leeswijzer geschreven?

Daarnaast hebben wij een aantal aannames opgesteld:

- De deelnemers zullen vooral een Duitse onderwijskundige achtergrond hebben.
- De deelnemers vallen voor het overgrote deel in de leeftijdscategorie van 65 jaar en ouder.
- Nederlandse deelnemers zullen vaker geremd zijn binnen de bespreking.
- De bespreking vindt plaats in het Duits.

1.4. Cultuuroverdracht

In het college en het onderzoek staat cultuuroverdracht centraal. Paul Schnabel (in Boekman 92, 2012, 8) benoemt cultuuroverdracht in dienst van de kunst als volgt:

Als we cultuuroverdracht nu verder beperken tot de overdracht van belangstelling voor kunst in de ruimste zin van het woord, dan blijft het belangrijk te beseffen dat die overdracht niet meer vanzelfsprekend is op grond van de waarde van het aanbod alleen. Steeds meer is het ook gewoon geworden aandacht te geven aan het plezier dat er persoonlijk beleefd kan worden aan het aanbod, aan de vergroting van het eigen ervaringsgebied en de verrijking van de individuele beleving. Dat betekent ook dat er naast de bewondering voor wat anderen gemaakt hebben ruimte is voor de ontwikkeling van de eigen mogelijkheden op het gebied van muziek, beeldende kunst, toneel of literatuur. Het publiek kan ook in de andere betekenis van het woord amateur zijn. Juist daarin wordt vaak zichtbaar wat de betekenis van kunstbeoefening als vrijetijdsbesteding kan zijn: expressie van jezelf, maar ook gebruikmaken van de eigen talenten en ze ontwikkelen door oefening en begeleiding. Dat kan op individueel niveau, maar ook gezamenlijk – en juist dat wordt als heel plezierig en bindend beleefd.

Schnabel benoemt hier het cultuuroverdracht op individueel vlak en binnen een groep. Beide vinden we terug in de leesgroepen. Onder het begrip cultuuroverdracht verstaan wij het overbrengen van opvattingen, ideeën en normen en waarden van mens tot mens. Binnen een leesgroep vindt cultuuroverdracht op verschillende manieren plaats. Zo is er de cultuuroverdracht van auteur op lezer, cultuuroverdracht door middel van secundaire literatuur en cultuuroverdracht tussen de deelnemers van de leesgroep.

1.5. Opzet onderzoek

Het voorliggende onderzoek is gebaseerd op observaties door de beide studenten van de verschillende bijeenkomsten van de Duitse leesgroepen van Senia, de daarbij verzamelde data, de nabespreking met de deelnemers en de evaluatie van elke observatie door de studenten. Voor dit onderzoek zijn 6 leesgroepen bezocht. Eén leesgroep kon om organisatorische redenen niet bezocht worden. Deze leesgroep had wel medewerking toegezegd. Van de zes bezochte leesgroepen is in het tweede hoofdstuk een korte beschrijving opgesteld, waarin wordt ingegaan op de omvang van de groep, de voertaal, het doel van de leesgroep, welk boek is gelezen en of er al dan niet een gespreksleider is. Vervolgens wordt de

inhoud van de bespreking beschreven. Verder wordt per leesgroep aangegeven hoe de leeswijzer gebruikt wordt. Tot slot zijn de deelnemers gecategoriseerd in 3 leeftijdsgroepen en is de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke deelnemers berekend. In het derde hoofdstuk wordt het theoretisch kader besproken en onderzocht of de deelnemers zich geremd voelen in het spreken, waarbij ook het leesniveau en de gespreksvaardigheid aan bod komen. Daarnaast worden de rollen van de individuele deelnemers belicht.

2. Beschrijving leesgroepen

2.1.1. Amersfoort (24 november 2014)

De groep bestaat uit zes deelnemers, waarvan drie native speakers Duits. De voertaal is opvallend genoeg Nederlands. De redenen hiervoor zijn dat de groep het spreken van Duits minder belangrijk vindt dan het gezamenlijk bespreken van Duitse literatuur en dat de Duitse native speakers hun Nederlands willen verbeteren. Het gelezen boek is *Der Geschmack von Apfelkernen* van Katharina Hagen. Het gezamenlijke doel van de leesgroep is het gezellig samen bespreken van de gelezen boeken. Er is een vaste gespreksleider, die de vragen uit de leeswijzer voorleest of andere vragen stelt en zorgt dat elke deelnemer aan het woord komt. Deze gespreksleider is niet aangewezen, maar heeft deze rol op natuurlijke wijze verkregen. Allereerst wordt tijdens het bespreken van het boek ingegaan op het waardeoordeel van de deelnemers. Vervolgens komen de vragen uit de leeswijzer aan bod, terwijl tussendoor ook veel eigen ervaring gedeeld worden. De gebeurtenissen uit het boek zijn voor meerdere deelnemers herkenbaar, omdat deze bijna letterlijk in hun eigen leven zijn voorgekomen. Enkele van deze voorvallen worden geïnterpreteerd aan de hand van eigen ervaringen. Opvallend is dat deze uitvoeriger besproken worden dan de gebeurtenissen in het boek. Ook gaan de deelnemers uitgebreid in op de culturele verschillen tussen Nederland en Duitsland. De leeswijzer wordt kritisch bekeken tijdens het bespreken van het boek. Als voorbereiding wordt de leeswijzer door het merendeel van de deelnemers gelezen – nadat het boek is gelezen. Eén deelnemer leest de leeswijzer niet, omdat dit de eigen interpretatie in de weg staat.

2.1.2. Gouda (26 november 2014)

Deze leesgroep bestaat uit zeven deelnemers, waarvan er deze avond zes aanwezig zijn. De voertaal is Duits. Er zijn geen native speakers. Het gelezen boek is *Die Herrlichkeit des Lebens* van Michael Kumpfmüller. Het gezamenlijke doel van de leesgroep is het zich samen verdiepen in Duitse literatuur. De gespreksleider is ook hier een vast persoon, die de vragen verdeelt en de deelnemers aanmoedigt tot spreken. De vragen in de leeswijzer worden doorgenomen. De eerste vraag betreft een waardeoordeel van de lezer. De leesgroep maakt daarbij onderscheid tussen inhoud en geschiedenis als ook stijl en taal. Bij het beoordelen gaan de deelnemers niet in op eigen ervaring, maar op de inhoud van het boek. De groep gaat uitgebreid in op ander literair werk, zoals werk van Franz Kafka en op de maatschappelijke situatie zoals die destijds in Duitsland was. De leeswijzer wordt vooral als leidraad voor de discussie gebruikt, terwijl in de voorbereiding naast de leeswijzer ook recensies en achtergrondliteratuur onder alle deelnemers worden verspreid. Tijdens de discussie wordt dan ook regelmatig teruggegrepen naar deze informatiebronnen.

2.1.3. Leiden (8 december 2014)

De leesgroep Duits in Leiden heeft zeven deelnemers. De voertaal is voor zes deelnemers Duits, één deelnemer spreekt Nederlands. Het te bespreken boek is *Die europäische Landbote* van Robert Menasse. De gezamenlijke doelen van de leesgroep zijn het

bijhouden/verbeteren van de gespreksvaardigheid en de uitwisseling van kennis. Daarnaast vinden alle deelnemers het sociale aspect van een leesgroep erg belangrijk. Er is een aangewezen gespreksleider, die de vragen voorleest, maar deze is weinig sturend in de verdere discussie. Ook bij deze leesgroep wordt een waardeoordeel over het boek uitgesproken. Daarna worden de vragen in de leeswijzer behandeld en kritisch bekeken. De boekbespreking bevat vragen over de interpretatie van de inhoud en de stijl. De leesgroep gaat uitgebreid in op de situatie in Europa in de afgelopen decennia, waarbij eigen ervaringen met Europa aan bod komen. Enkele deelnemers vallen terug op hun moedertaal (Nederlands) wanneer de onderwerpen een persoonlijke snaar raken. De discussie blijft dan grotendeels in het Nederlands tot er een nieuwe vraag wordt behandeld. Ook spreekt de groep over de politieke, economische en culturele situatie in Europa en over het wel of niet bestaan van nationale identiteiten. De leeswijzer wordt door alle deelnemers gelezen, nadat het boek gelezen is.

2.1.4. Nijmegen (16 december 2014)

De leesgroep heeft zeven leden, waarvan er nu zes aanwezig zijn. De voertaal is Duits. Er is één native speaker Duits, die voor het eerst aanwezig is. Het gelezen boek is *Tonio Kröger* van Thomas Mann. De gezamenlijke doelen zijn het verbeteren van het Duits, het beleven van literatuur en het lezen van boeken die je anders niet leest. De aangewezen “Moderator” is niet aanwezig, waardoor de groep improviseert. De “Moderator” is een deelnemer die het betreffende boek uitgekozen heeft en een stuk verdieping op zich neemt. Allereerst spreken de deelnemers een waardeoordeel uit door middel van het geven van een cijfer. Vervolgens worden de verschillende thema’s van het boek besproken en aansluitend worden de vragen van de leeswijzer behandeld, waarbij ook aanvullende vragen worden gesteld. Er wordt zowel over stijl als inhoud gesproken. De groep gaat uitgebreid in op het al dan niet autobiografische aspect van het boek, andere werken van de schrijver en andere schrijvers en de tijdsgeest. Nu wordt er een tweede cijfer gegeven, waarbij de deelnemer zich verplaatst naar de tijd waarin het boek uitgebracht is. De leeswijzer wordt door één deelnemer voor het lezen van het boek gebruikt, de andere deelnemers gebruiken de leeswijzer erna. Daarnaast hebben verscheidene deelnemers verdiepende informatie over het boek en de auteur opgezocht.

2.1.5. Twente (18 december 2014)

De leesgroep heeft vijf deelnemers en is voor de derde keer bijeen. De voertaal is Duits. ER zijn geen native speakers. Het te bespreken boek is *Dschungelkind* van Sabine Kuegler. Het doel van de groep is het oefenen van de lees- en gespreksvaardigheid Duits, waarbij het sociale aspect niet uit het oog verloren mag worden. De gespreksleider is normaal gesproken de persoon bij wie de boekbespreking plaatsvindt, maar dit blijkt in de praktijk wat onhandig, waardoor de leesgroep dit in de toekomst anders wil gaan organiseren. De gespreksleider geeft bij het beantwoorden van de vragen uit de leeswijzer eerst zelf een antwoord, daarna wijst ze deelnemers aan om hun mening te geven. Eerst bespreken de deelnemers hun algemene indruk van het boek. De leeswijzer wordt vraag voor vraag behandeld. Daarnaast is er veel ruimte voor het bespreken van eigen gevoelens, ervaringen en meningen, waarbij heel af en toe Nederlands gesproken wordt. Bij onduidelijkheden omtrent taal en inhoud wordt

tijdens de boekbespreking gebruik gemaakt van een woordenboek en encyclopedie. Het boek is autobiografisch, tijdens het bespreken is er veel aandacht voor de emoties van de auteur. De leeswijzer wordt door één persoon niet als voorbereiding gebruikt, de rest leest de leeswijzer achteraf. Naast de leeswijzer leest men ook recensies en in dit geval een interview met de schrijver.

2.1.6. Amsterdam (19 december 2014)

Deze leesgroep heeft zeven deelnemers en is de langst bestaande leesgroep Duits in Nederland. De voertaal is Duits. Er is één native speaker. Het gelezen boek is *Die Herrlichkeit des Lebens* van Michael Kumpfmüller. De leesgroep heeft geen gezamenlijk doel. Iedere deelnemer heeft zo zijn individuele redenen om deel te nemen aan de leesgroep Duits. Deze redenen zijn bijvoorbeeld het verbeteren van de taalvaardigheid, het gezellig samen bespreken van een boek en het verdiepen in literatuur in het algemeen en Duitse literatuur in het bijzonder. De aangewezen groepsleider heeft als taak te zorgen voor een gedegen voorbereiding met de nodige verdieping, zorgt ervoor dat iedereen zijn of haar mening kan uiten over het boek en lokt reacties van de deelnemers uit. Allereerst wordt door elke deelnemer een cijfer gegeven, waarbij kort op de inhoud wordt ingegaan. Daarna wordt de titel van het boek besproken, de vertaling van deze titel in het Nederlands en welke gevoelens de titel bij de deelnemers losmaakte. Eén van de deelnemers sprak daarbij - zonder het zelf door te hebben - in het Nederlands. Verder worden veel 'wat-als'-vragen gesteld, waardoor van de deelnemers veel inlevingsvermogen gevraagd wordt. Er worden veel persoonlijke ervaringen gedeeld en er wordt veel ingegaan op de persoonlijk beleving van de verschillende scènes in het boek. Werken van andere schrijvers en andere kunstuitingen worden vergeleken met het gelezen boek. Ook wordt het boek in de tijdsgeest geplaatst en wordt uitvoerig ingegaan op verschillende culturele en maatschappelijke kwesties. Ter afronding van de bespreking geven de deelnemers nogmaals een cijfer om zo te kijken of door het bespreken van het boek het waardeoordeel van de deelnemer veranderd is. De leeswijzer wordt achteraf gelezen en ook maken de deelnemers gebruik van secundaire literatuur.

2.2. Samenstelling leesgroepen

Het totaal aantal deelnemers is als volgt samengesteld.

Leeftijdscategorieën

<50 jaar	50- 65 jaar	>65 jaar
4	12	21
11%	32%	57%

Alleen aan de leesgroepen Nijmegen en Amersfoort nemen deelnemers onder de 50 jaar deel, waarbij Amersfoort zelfs drie leden onder de 50 jaar heeft. De categorie boven de 65 jaar neemt bij de leesgroepen Duits slechts 57% in.

Verhouding man/vrouw

Deelnemers		Man	Vrouw
Amersfoort	6	1	5
Gouda	6	3	3
Leiden	7	4	3
Nijmegen	6	2	4
Twente	5	2	3
Amsterdam	7	1	6
Totaal	37	13	24
		35%	65%

Verhouding Duits/Nederlandstalig

Deelnemers		Duits	Nederlands
Amersfoort	6	3	3
Gouda	6	0	6
Leiden	7	0	7
Nijmegen	6	1	5
Twente	5	0	5
Amsterdam	7	1	6
Totaal	37	5	32
		14%	86%

3. Theoretisch kader

3.1. Willingness to communicate

Om te kijken of het spreken van de Duitse taal een belemmering is bij cultuuroverdracht is gekeken naar de willingness to communicate (WTC). WTC is de wil van een persoon om verbaal te communiceren. Dit kan tijdens een presentatie, een vergadering, maar ook tijdens een gesprek met anderen. WTC is geworteld in de persoonlijkheid van de spreker. Het niveau van gespreksvaardigheid is een belangrijke factor bij de wil tot communiceren. Mensen met een lager gespreksvaardigheidsniveau laten minder WTC zien, dan mensen die een hoger niveau van gespreksvaardigheid bezitten (Zijlstra 2013, 10). Daarnaast is ook het leesniveau van belang. Een hoger leesniveau van een deelnemer kan een andere deelnemer remmen in zijn WTC.

De sfeer in een groep speelt ook een rol bij de WTC. Wanneer een deelnemer zich ongemakkelijk voelt in een groep, zal deze een drempel voelen om te spreken en daardoor zal een lage WTC bestaan. Om de WTC te beoordelen, hebben we enerzijds gekeken naar het leesniveau en anderzijds gekeken naar het niveau van de gespreksvaardigheid van de deelnemers. Beide hebben invloed op de WTC.

3.2. Leesniveau

Om het leesniveau van de deelnemers te kunnen beoordelen, hebben we de competentieschaal van Witte (2008, 203) met de bijbehorende criteria als uitgangspunt genomen (zie bijlage 1). Deze competentieschaal is gericht op bovenbouwleerlingen van het HAVO en VWO, maar is ook erg geschikt om bij de deelnemers van de leesgroepen vast te stellen op welke wijze zij een boek lezen, beleven en daarop reageren. Hierbij zijn de deelnemers niet gevraagd naar hun eigen mening over hun leeswijze, maar is er een leesniveau aan elke deelnemer gekoppeld door middel van wat de deelnemer tijdens de observatie van de bespreking inbrengt. De deelnemers hebben allen in elk geval niveau 4, 5 of 6 en hebben dus ten minste een enigszins uitgebreid competentieniveau.

Een literair competente lezer is volgens Coenen (1992; in Witte (2008, 94)):

[...] in staat met en over literatuur te communiceren. De inhoud van deze communicatie kan zeer divers van aard zijn, maar dient in elk geval te voldoen aan de eis dat de lezer in staat is samenhang aan te brengen. Het gaat hierbij om het aanbrengen van samenhang binnen de tekst ten behoeve van een optimaal tekstbegrip, het constateren van samenhang en onderscheid tussen verschillende teksten, het relateren van de tekst aan de wereld (de maatschappij en de persoonlijke wereld van de auteur) en het relateren van het persoonlijke waardeoordeel met betrekking tot het gelezene aan dat van anderen.

De literair competente lezer heeft een houding ten aanzien van literatuur die gekenmerkt wordt door een bereidheid tot een zekere leesinspanning en tot openstaan voor vreemde perspectieven, c.q. referentiekaders.

Voor de leesgroepen Duits hebben wij de volgende leesniveaus vastgesteld:

Niveau leescompetentie

Plaats	N4	N5	N6
Amersfoort	6		
Gouda	3	2	1
Leiden	3	4	
Nijmegen	4	2	
Twente	5		
Amsterdam	5	2	
Totaal	26	10	1

De overgrote meerderheid van de deelnemers heeft leesniveau 4. Deze deelnemers hebben een interpreterende leeswijze en exploreren de gelezen tekst actief. De meeste van deze deelnemers gebruiken bij het bespreken van het boek persoonlijke voorbeelden en spreken meer over gevoelskwesties. Leesniveau 6 is het niveau waarbij de lezer op een literair-kritische wijze het gelezen werk analyseert. Deze lezer zal de tekst afstandelijker bespreken en zich meer richten op secundaire literatuur en literatuurgeschiedenis.

3.3. Gespreksvaardigheid

Naast het leesniveau is ook het gespreksvaardigheidsniveau van invloed op de WTC. Om dit niveau vast te kunnen stellen, is de gespreksvaardigheid van de deelnemers geclassificeerd volgens het Europees Referentiekader (ERK). Dit kader wordt in Nederland vooral gebruikt bij het vaststellen van de taalvaardigheidsniveaus van leerlingen binnen de vreemde talen in het voortgezet onderwijs. Bij het ERK spreekt men van vijf taalvaardigheden: lezen, luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven. Voor dit onderzoek wordt alleen gekeken naar het onderdeel gesprekken voeren. Het ERK onderscheidt drie niveaus binnen de verschillende taalvaardigheden:

- A Basisgebruiker
- B Onafhankelijke gebruiker
- C Vaardige gebruiker

Per niveau kent het ERK twee subniveaus. A1 is het laagste niveau, C2 is het niveau van de near native speaker met een academisch denkniveau. De niveaus zijn voor alle talen te gebruiken en betekenen in alle landen hetzelfde. Wij hebben voor dit onderzoek ook de

subniveaus B2+ en C1+ gebruikt, om het onderscheid tussen de deelnemers scherper te maken.

In onderstaand schema zijn voor de onderzochte leesgroepen de volgende niveaus vastgesteld. De leesgroep Amersfoort en één persoon van leesgroep Leiden zijn in dit schema niet meegenomen, omdat zij tijdens de boekbespreking Nederlands spreken. De twee native speakers Duits zijn in onderstaand schema meegenomen in categorie C2.

Niveau gespreksvaardigheid (alle deelnemers)

B2	B2+	C1	C1+	C2
1	10	11	3	5

Meer dan de helft van de deelnemers heeft een gespreksvaardigheidsniveau van B2+ of C1. Binnen de leesgroep heeft het verschil in niveau echter geen invloed op de levendigheid en de inhoud van de discussie of de participatie door de deelnemers. Het gespreksvaardigheidsniveau van een deelnemer is geen belemmering om actief deel te nemen aan de discussie.

3.4. Rollen van de deelnemers

Voor ons onderzoek zijn de teamrollen van Belbin (2010) gebruikt als meetinstrument. De leden van de bezochte leesgroepen hebben elk hun eigen rol(len) binnen de leesgroep. Vaak zijn deze rollen niet door de deelnemers gekozen. De rollen binnen een groep worden gewoon door de deelnemer aangenomen (Belbin 2010, 1). Dit zal meestal de primaire rol van de deelnemer zijn, die het best bij de persoon past. Om te kijken of de rol(len) van een deelnemer en de WTC elkaar wederzijds beïnvloeden, is het belangrijk om te weten welke rollen er zijn en welke rollen de deelnemers van de door ons bezochte leesgroepen hebben.

Wanneer vreemden elkaar ontmoeten, laten ze hoogstwaarschijnlijk niet meteen hun ware gedaante zien. Deze laten ze vaak pas later zien. De primaire rol, de natuurlijke rol van een persoon, zal dan als eerste aan de oppervlakte komen. Mensen hebben een voorkeur voor een bepaalde rol en zullen niet snel van deze rol afwijken. Enkelvoudige rolrelaties zijn kenmerkend voor mensen die elkaar nog niet zo goed kennen. Het is de natuurlijke manier van reageren op een ander (Belbin 2010, 73). Naast enkelvoudige rolrelaties bestaan er ook meervoudige rolrelaties. Hierbij gaat het erom, dat mensen zich in verschillende situaties verschillende rollen kunnen toe-eigenen. Deze rolrelaties komen vaak pas later aan de oppervlakte, wanneer men elkaar beter kent. Zo kan een groepsleider bij een leesgroep de rol van coördinator hebben, maar ook monitor zijn (om anderen mogelijkheid te bieden ook hun verhaal te doen) of specialist (wanneer hij bepaalde kennis wil laten zien).

Wanneer mensen langere tijd met elkaar een groep vormen, zullen mensen rollen kiezen die zowel bij hen als bij de sociale context passen. Men weet wat van hen verwacht wordt en wat

anderen van hen verwachten. Deze rollen laten zien hoe iemand zich over het algemeen gedraagt, zijn bijdrage levert en met anderen omgaat binnen – in het geval van dit onderzoek – de leesgroep. Zo kan iemand aangewezen worden als voorzitter, maar dit kan ook op natuurlijke wijze zo gegroeid zijn. Belbin gaat uit van negen teamrollen.

	Rollen en beschrijvingen – teamrolbijdrage	Toelaatbare zwakheden
Plant	Creatief, grote verbeeldingskracht, onorthodox. Lost moeilijke problemen op.	Let niet op details. Gaat zozeer in zijn werk dat hij niet effectief kan communiceren.
Brononderzoeker	Extravert, enthousiast, communicatief. Onderzoekt nieuwe mogelijkheden. Legt contacten.	Te optimistisch. Verliest interesse als het eerste enthousiasme gezakt is.
Voorzitter	Volwassen, veel zelfvertrouwen, een goede voorzitter. Verheldert doelstellingen. Versnelt de besluitvorming, kan goed delegeren.	Heeft iets manipulerends. Delegeert zijn eigen werk.
Vormer	Uitdagend, dynamisch, functioneert op zijn best onder druk. Heeft de gedrevenheid en moed die nodig zijn om obstakels te overwinnen.	Provocerend. Kwetst de gevoelens van mensen. Doet kwetsende uitspraken.
Monitor	Nuchter, strategisch inzicht, goed onderscheidingsvermogen. Ziet alle opties. Scherp beoordelingsvermogen.	Mist gedrevenheid en het vermogen anderen te motiveren. Al te kritisch.
Groepswerker	Coöperatief, mild, opmerkzaam en diplomatiek. Luistert, is opbouwend, voorkomt wrijving, brengt rust in de tent.	Besluiteloos in moeilijke situaties. Laat zich gemakkelijk beïnvloeden.
Bedrijfsman	Gedisciplineerd, betrouwbaar, behoudend en efficiënt. Zet ideeën om in praktische handelingen.	Niet erg flexibel. Reageert traag wanneer zich nieuwe mogelijkheden voordoen.
Zorgdrager	Nauwgezet, gewetensvol, gespannen. Is alert op vergissingen en omissies. Zorgt dat de dingen op tijd gebeuren.	Geneigd zich onnodig zorgen te maken. Delegeert niet graag. Is soms een muggenzifter.
Specialist	Doelbewust, initiatiefrijk, toegewijd. Voorziet in kennis en vaardigheden waar een tekort aan is.	Zijn inbreng is beperkt tot een klein gebied. Blijft te lang stilstaan bij technische details. Geen oog voor het grote geheel.

Tijdens de observatie van de leesgroepen is gekeken naar de rollen binnen de leesgroep. Bij negen personen hebben wij één rol toegekend, bij negentien deelnemers hebben wij twee rollen toegekend en de overige acht deelnemers hebben drie rollen toegekend gekregen. Hoewel Belbin aangeeft dat het niet eenvoudig is om meerdere rollen aan te nemen, hebben wij gemeend toch meerdere rollen toe te kennen. Nadat bij de eerste analyse van de observatie bleek, dat er per deelnemer kenmerken opgemerkt werden, die bij verschillende rollen passen. Daarom hebben wij per deelnemer maximaal drie rollen toegekend en daaraan een weging toegekend. Zo is een deelnemer in Leiden zowel monitor als specialist, waarbij de kenmerken van specialist duidelijker naar voren komen. De verhouding tussen monitor en specialist is door ons vastgesteld op 0,4:0,6.

Per leesgroep is in het onderstaande schema voor elke rol het totale aantal weergegeven. In Nijmegen bijvoorbeeld heeft de voorzitter een waarde van 1,5. Dit wordt veroorzaakt door het ontbreken van de vaste gespreksleider, waardoor er geïmproviseerd werd, terwijl er later een deelnemer aansloot, die rol van voorzitter overnam. Verder valt op dat binnen de leesgroepen de rol van monitor het meest vertegenwoordigd is. De kritische, maar ook afwachtende kenmerken van de monitor passen goed in een leesgroep, omdat de deelnemer in deze rol zowel zelf deelneemt aan de discussie als ook anderen de ruimte biedt om deel te nemen.

Groep	Bedrijfsman/ Uitvoerder	Brononderzoeker	Plant	Monitor	Vormer	Coördinator	Zorgdrager/ Afronder	Groepswerker	Specialist	Totaal deeln.
Amersfoort	1,3			2,0	0,9	0,7	0,8	0,3		6
Gouda	1,2		0,6	1,4	1,0	0,6	0,6	0,6		6
Leiden				3,2	1,4	1,0		0,3	1,1	7
Nijmegen	0,8		0,8	0,9	0,8	1,5		0,4	0,8	6
Twente	0,7			1,6		0,6	0,5	1,2	0,4	5
Amsterdam	1,7	0,2	0,2	2,5		0,6	0,4	1,0	0,4	7
Totaal	5,7	0,2	1,6	11,6	4,1	5,0	2,3	3,8	2,7	37
%	15	1	4	31	11	14	6	10	7	100

Tijdens de observatie van een leesgroep is door ons opgemerkt, dat er een deelnemer is die zich duidelijk een rol heeft aangemeten en de natuurlijke rol probeert te onderdrukken. Bij de nabespreking met de leesgroep bevestigt deze deelnemer dit. Vanwege de uitgebreide algemene kennis van deze deelnemer is de natuurlijke rol die van specialist, waarbij er veel inbreng is in de discussie. Deze deelnemer is echter voor de eerste keer aanwezig en stelt zich daarom afwachtend op. Hierdoor komt de deelnemer meer in de rol van monitor terecht.

4. Conclusie

Nadat de leesgroepen bezocht en de gegevens geanalyseerd zijn, willen wij allereerst onze aannames uit hoofdstuk 1 bespreken.

De onderwijskundige achtergrond van de deelnemers blijkt niet te kloppen. Waar wij dachten dat de deelnemers voornamelijk een onderwijskundige achtergrond zouden hebben, is dit slechts bij 11% van de deelnemers het geval.

Het grootste deel (57%) van de deelnemers valt in de leeftijdscategorie 65 jaar en ouder, maar dit aandeel is aanzienlijk kleiner dan wij verwacht hadden.

De Nederlandse deelnemers spreken in meer of mindere mate Duits, maar geen enkele deelnemer leek zich geremd te voelen tijdens de boekbespreking. Zoals geconstateerd in hoofdstuk 3 heeft het gespreksvaardigheidsniveau geen remmende werking op de participatie van de deelnemer.

Stichting Senia heeft vooraf aangegeven, dat de leesgroepen tijdens de boekbespreking Duits als voertaal hanteren. De besprekingen vinden over het algemeen zeker plaats in het Duits, met uitzondering van de leesgroep in Amersfoort en één persoon in Leiden.

Om een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag beantwoorden we eerst de deelvragen. Allereerst hebben we gekeken naar de gezamenlijke doelen van elke leesgroep. De belangrijkste doelen voor de leesgroepen zijn lezen, kennis van de Duitse taal vergroten en het sociale aspect van een leesgroep.

Daarnaast is de voertaal van de boekbesprekingen en invloed daarvan op cultuuroverdracht onderzocht. Wij constateren dat de voertaal bij de meeste leesgroepen vooral Duits is. Opvallend is dat de voertaal bij de leesgroep in Amersfoort Nederlands is, terwijl daar drie native speakers Duits deelnemen, die hun Nederlands willen verbeteren. Bij één leesgroep was Duits consequent de voertaal, terwijl de bespreking van het boek op een zakelijk niveau bleef. Bij de overige leesgroepen viel op, dat de voertaal in meer of mindere mate wisselde naar het Nederlands wanneer de besproken onderwerpen zeer persoonlijk werden. Verschillende deelnemers gaven na afloop aan, dat het Duits spreken hen belemmerde om persoonlijke uitspraken te doen en emoties te delen. Omdat cultuuroverdracht vooral plaatsvindt bij het delen van persoonlijke verhalen en ervaringen, heeft de voertaal dus op deze momenten zeker invloed op de cultuuroverdracht en ook op de WTC in het Duits.

Hoewel het spreken van de Duitse taal invloed heeft op de cultuuroverdracht, is het gespreksvaardigheidsniveau geen belangrijke factor hierbij. Of een deelnemer nu B2- of C2-niveau heeft, iedereen neemt deel aan de bespreking zonder daarbij geremd te worden. De WTC is dus bij alle Duitssprekende deelnemers aanwezig. Zoals hierboven beschreven, kan een deelnemer wel in de knel komen bij persoonlijke onderwerpen.

In hoofdstuk 3 is de leeswijze van de deelnemers geanalyseerd. Hieruit is gebleken dat de meeste deelnemers competent zijn op niveau 4. Daarbij is opgevallen dat in de leesgroepen met deelnemers op een hoger leesniveau meer sprake is van een zakelijke

bespreking. In deze leesgroepen is meer aandacht voor de inhoud van het boek, de auteur en de secundaire literatuur. Bij de andere leesgroepen is meer ruimte voor persoonlijke verhalen, meningen en gevoelens.

De rollen van de deelnemers zijn zeer divers. De rol die wij het meest waargenomen hebben, is die van monitor. Zoals al eerder beschreven past deze rol goed binnen een gelijkwaardige discussie, omdat iedereen dan de mogelijkheid heeft iets te zeggen en anderen aan het woord te laten. In elke groep is de rol van voorzitter aanwezig, vaak de gespreksleider. Sommige deelnemers passen hun rol aan een situatie aan, waardoor de WTC voor anderen gemakkelijker wordt.

Onder het begrip cultuuroverdracht verstaan wij het overbrengen van opvattingen, ideeën en normen en waarden van mens tot mens. Wij kunnen concluderen dat cultuuroverdracht binnen leesgroepen Duits vooral plaatsvindt wanneer deelnemers bij de bespreking ingaan op persoonlijke verhalen en hun waardeoordeel geven tijdens een discussie. Bij een zakelijker bespreking van een boek komt de cultuuroverdracht minder naar voren. Uit het onderzoek komen dus twee zaken naar voren:

- Het gespreksvaardigheidsniveau heeft geen invloed op de participatie van de deelnemers tijdens een boekbespreking. Het spreken van de Duitse taal is geen belemmering om deel te nemen aan de discussie, zolang deze op zakelijk niveau blijft.
- Wanneer de bespreking persoonlijker wordt, kan de Duitse taal voor een aantal deelnemers een remmende werking hebben, waardoor ook de cultuuroverdracht geremd wordt. Sommige deelnemers lossen dit op, door in hun moedertaal verder te gaan.

Om op de vragen van Stichting Senia uit hoofdstuk 1 terug te komen, heeft het niveau van de gespreksvaardigheid niet direct invloed op de cultuuroverdracht. Het spreken van het Duits heeft wel invloed en wordt bij persoonlijke zaken dan ook af en toe ingeruild voor het Nederlands. Het gezamenlijke doel van de leesgroep heeft weinig invloed op de cultuuroverdracht, aangezien de meeste leesgroepen het sociale aspect als doel belangrijker vinden dan het delen van kennis, wat niet betekent dat deze kennis niet gedeeld wordt.

De leeswijzers zijn zonder uitzondering in het Duits geschreven. De leeswijzer wordt door de meeste deelnemers gelezen nadat zij het boek gelezen hebben. Een enkele deelnemer gebruikt de leeswijzer als leidraad tijdens het lezen. Eén deelnemer gebruikt de leeswijzer niet. Tijdens de boekbespreking worden de vragen in de leeswijzer op verschillende manieren gebruikt. Zo gaan sommige leesgroepen de vragen langs en beantwoorden deze in de groep. Andere groepen bespreken het boek eerst zonder gebruik van de leeswijzer om daarna nog kort op de vragen in de leeswijzer in te gaan.

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen wij voor wat betreft de leeswijzers de volgende aanbeveling doen: door vragen meer te richten op de persoonlijke ervaringen, gevoelens en emoties van de deelnemers kan er meer cultuuroverdracht plaatsvinden. Dit kan echter wel als gevolg hebben, dat er minder Duits gesproken wordt.

5. Gebruikte literatuur

- Belbin, R. Meredith. *Teamrollen op het werk*. Academic Service, 2010.
- Schnabel, Paul. In: *Cultuuroverdracht. Boekman 92*. Boekmanstichting, 2012
- Witte, Theo. *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Stichting Lezen, 2008.
- Zijlstra, Dardo. *Communication in English Reading Groups*. Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie, 2013.

Websites:

- www.erk.nl

Bijlage 1: competentiemodel Theo Witte

Literaire competentie	1: zeer beperkt	2: beperkt	3: noch beperkt, noch uitgebreid	4: enigszins uitgebreid	5: uitgebreid	6: zeer uitgebreid
leeswijze	belevend	herkennend	reflecterend	interpreterend	letterkundig	academisch
motivatie	ex (--)	ex (-)	ex/in (±)	in (+)	in (++)	in(+++)
respons	subjectief (sympathie)	subjectief (sympathie)	subjectief/objectief	objectief, abstraherend	objectief, abstraherend	autonoom extrapolerend
interactie lezer/tekst/context	gesloten (tekst moet vermaken)	passief (tekst moet gemakkelijk toegankelijk zijn)	interactief (tekst moet iets te zeggen hebben)	open (tekst moet uitnodigen tot actieve exploratie)	open (tekst, auteur en context actief geëxploreerd)	metapositie (literair-kritisch)
literatuuropv. + leesmotief	pragmatisch, amusement	bevestigend, mimetisch	cognitief, vormend	cognitief, esthetisch	esthetisch, cultureel	constructivistisch
waarderingssch.	pragmatisch, emotief	realistisch	cognitief, moreel	structureel, esthetisch	esthetisch, cultureel	innovatief
oriëntatie boekkeuze	impulsief, pragmatisch	genre	onderwerpen, thema's	literair-esthetisch	auteur, historisch	cultureel, prestige, ambitieus
algemene ontwikkeling	egocentrisch, hedonistisch	belangstelling eigen leefwereld	belangstelling volwassen thema's	basale kennis, psychol. sociaal, maatsch. historisch	historische gediff. kennis van de wereld	geletterde en gediff. kennis diverse disciplines
identificatie		bevestigend	vormend	empathisch		

Naar: Witte (2008, 203)

Bijlage 2: observatiemodel

ONDERZOEK GEDEELDE LITERATUUR

DEELNEMERS

Datum	
Locatie	

[illegible]

ONDERZOEK GEDEELDE LITERATUUR

BESPREKING

Datum			
Locatie			
Boektitel			
Aantal deelnemers			
Voertaal			
Leeswijzer als voorbereiding		ja/nee	hoe:
Gespreksleider		ja/nee	opm.:
Doel van de leesgroep			
Inhoudsgericht		ja/nee	hoe:
Bespreking literatuurgeschiedenis		ja/nee	hoe:
Beoordeling van de inhoud		ja/nee	hoe:
Gebruik leeswijzer		ja/nee	hoe:
Soort vragen			
<div> <div></div> <div>zie ook leeswijzer!</div> </div>			

Colofon

Titel:	Gedeelde literatuur – Cultuuroverdracht in leesgroepen Duits
Auteur:	Eva Donker en Mark Duijf
Een uitgave van:	Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie Rijksuniversiteit Groningen
Begeleiding:	dr. S. van Voorst , dr. P. Broomans, dr. J.M.L. den Toonder
Met dank aan:	Organisatie Stichting Senia en leesgroepen Duits van Senia voor hun openheid en gastvrijheid
Verkoopprijs:	5,00 €
Uitgave:	Groningen, april 2015
Contact:	Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie Postbus 716 9700 AS Groningen 050-3635271 tawi@rug.nl www.rug.nl/wewi